

पर्यावरणीय मूल्ये व पर्यावरण मूल्यशिक्षण

Environmental Values and Environment Value Education

प्रा.वन्दना एन वैदय
अधिव्याख्याता
कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय,
तूकूम, चंद्रपुर.

हिरवा परीसर जीवन व्हावे, वृक्ष लावून जगवायला हवे !

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार शालेय स्तरावर पर्यावरण शिक्षण विषय आपल्या देशात अनिवार्य करण्यात आला पर्यावरण विषयी जाणीव, जागृती निर्माण करून पर्यावरण विषयक सकारात्मक वृत्ती विकसित करण्याचा दृष्टीने या लेखाचे लेखन करण्यात आले.

पर्यावरण संबंधी आपली कर्तव्ये आपल्या घटनेत नमूद केली आहेत कलम 51/ c (f)g या उपकलमांमध्ये उल्लेख केला आहे.

कलम 51/ c (f)

आपल्या समृद्ध सांस्कृतिक वारशाचे मुल्य जाणणे आणि त्याचे जतन व संरक्षण करणे आपल्या देशाला खुप समृद्ध अशी परंपरा आणि वारसा लाभलेला आहे. आपल्या देशाचा प्राचीन मध्ययुगीन तसाच आधुनिक इतिहास आहे. आपल्या प्रतिज्ञेत ही समृद्ध आणि विविधतेने नटलेल्या परंपरांचा अभिमान बाळगण्याविषयी सांगितले आहे. आपल्या देशातील प्रेक्षणीय स्थळे ऐतिहासिक सांस्कृतिक व आर्थिकदृष्ट्या महत्वाची आहे यात आपल्या पुर्वजांची कलादृष्टी स्थापत्यशास्त्र, निसर्गप्रेम या सर्वांचे दर्शन घडुन येते या सर्व वास्तु जपण्यानी वृत्ती आपल्या अंगी बनायला हवी हि स्थळे, परिसर, स्वच्छ ठेवणे आपले कर्तव्य आहे हि भावना विकसित व्हावी तसेच अशा महत्वाच्या स्थळांवर वास्तुंवर नावे, असभ्य मजकुर लिहीलेला असु नये तसेच अशा स्थळांना भेटी देत असतांना शांतता पाळावी.

कलम 51/ c (g)

वने, तळी, नदया, वन्यजीवन इत्यादी नैसर्गिक पर्यावरणाचे रक्षण करणे त्यांची गुणवत्ता सुधारणे तसेच सजीवां विषयी सहानुभुती बाळगणे.

भौगोलीक विविधतेने नटलेल्या आपल्या देशात खुप वेगवेगळ्या प्रकारची मूल्ये आढळतात विस्तीर्ण हिरवळ दार हिरवीगार झाडी निरनिराळ्या वनस्पतींनी सजलेली वने त्या वनांमधुन विहरणारे वन्यजीव या वनांना आणि सजीवांना चैतन्य देणारे प्राणी, हे सर्व काही आपले नैसर्गिक पर्यावरणात विविध रूपात वावरते. ओढे, नाले, झरे धबधबे, तळी नद्या इतकेच काय सागर देखील या पर्यावरणाचे अविभाज्य घटक आहेत या सर्व ठिकाणी भेटीस अथवा सहलीस गेले असता आपण अत्यंत जबाबदारीने वागले पाहीजे पाने, फुले, फांद्या या गोष्टी कटाक्षाने टाळल्या पाहीजे.

कलम 51/ c (i)

सार्वजनिक मालमत्तेचे रक्षण करणे व हिंसाचार टाळणे अनेकदा समाजकंटक व्यक्ती सार्वजनिक मालमत्तेचे नुकसान करतात त्यामुळे अपरीमीत हानी होते. वित्तहानी आणि जीवीतहानी ही होते असा हिंसाचार तसेच सार्वजनिक स्थळांची हानी हे समाजाच्या अधोगतीचे लक्षण आहे म्हणून सार्वजनिक मालमत्तेचे रक्षण करणे व हिंसाचार टाळणे या विषयीचे हे कलम आहे.

पर्यावरणीय मूल्ये व पर्यावरण मुल्यशिक्षण

आपल्या सभोवताली जे जे दिसते ते सारे आपले पर्यावरण होय यांत सजीव, निर्जीव सर्व काही येते. आपले पर्यावरण चांगले राखण्यासाठी पर्यावरणाच्या विविध घटकांची जोपासणा करायला शिकणे म्हणजे पर्यावरण शिक्षण होय या शिक्षणाच्या माध्यमातुन समृद्ध निसर्गातील विविधतेची ओळख करून घ्यावयाची आहे. निसर्गात रममाण व्हायला शिकायचे आहे आधुनिक माणसांची निसर्गापासुन नाळ तुटत चालले आहे ती पुन्हा जोडायची आहे. निसर्गाचे आणि मानवी जीवांचे अतुट नाते आहे हे अनुभवाचे आहे. निसर्गाच्या अविष्कारात सजीव सृष्टीतील एक घटक म्हणुन आपण आपले अस्तित्व अनुभवतो पृथ्वी, आप, तेज, वायु आकाश या पंचमहाभुतांनी बनलेले आहे आपले शरीर इथल्याच वातावरणात श्वास घेते, पाणी अन्न ग्रहण करुन आपली उपजिवीका करते. आपले जीवन निसर्गाचेच एक अमोल लेणे आहे.

याच निसर्गामातेचे ऋण फेडण्यासाठी तिचे रक्षण करण्याची वेळ येवुन ठेपली आहे. आपली भूमी, हवा, पाणी वनश्री आणि इतर साधन संपत्ती या सर्वांचा काळजीपुर्वक जतन व संवर्धन करणे पर्यावरण शिक्षणातून खालील गोष्टी साध्य करावयाच्या आहेत.

1. आपल्या परीसराचा व निसर्गाचा परीचय करुन घेणे.
2. निसर्ग आणि माणुस एकमेकांशी कसे सलग्न आहेत हे जाणुन घेणे.
3. निसर्गातील समतोल बिघडण्याची कारणे जाणुन घेणे.

4. पर्यावरणीय समस्यांची गंभीरता लक्षात घेणे.
5. पर्यावरणाचे जतन, संरक्षण, आणि संवर्धन यांचे महत्व ध्यानी घेणे.
6. नैसर्गिक साधन संपत्तीचा काटकसरीने वापर करण्याची वृत्ती निर्माण करणे.
7. निसर्गातील विविधता जपण्याचे महत्व समजावून घेणे.
8. आपल्या गरजा मर्यादित ठेवणे.
9. पर्यावरण बदल सकारात्मक माहिती घेणे व मुल्ये निर्माण करणे.
10. पर्यावरण विषयक कायदांची व नियमांची माहिती मिळवुन पर्यावरण संरक्षण, संवर्धन विषयक चळवळी निर्माण करणे.

पर्यावरण शिक्षणातुन आपल्याला निसर्गाशी व सभोवतालच्या परिसराशी जवळीक साधावयाला शिकवितच नाही तर तो आपला अन्नदाता आहे. त्यामुळे निसर्गाचे संवर्धन व संरक्षण करणे अत्यंत गरजेचे आहे निसर्गाचे महत्व जाणुन त्यावर प्रेम करणे हा एक संस्काराचे भाग झालाच पाहीजे.

करू रक्षण पर्यावरणाचे होईल कल्याण मानवाचे !

EIIRJ
Bi-monthly Journal